

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.091.26.02: 378.011.3.018.8-051

**КОНТРОЛЬНО-ОЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДИСКУРСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ**

Біляковська О.О., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто контрольно-оцінювальну діяльність майбутнього вчителя у контексті професійної підготовки. Наголошено, що контрольно-оцінювальна діяльність є важливим чинником професійної компетентності майбутнього вчителя. Визначено головні дидактичні принципи та необхідні вміння для організації контрольно-оцінювальних дій. Звернено увагу на зв'язок між навчанням і оцінюванням.

Ключові слова: контрольно-оцінювальна діяльність, майбутній вчитель, навчання, оцінювання.

В статье рассмотрено контрольно-оценочную деятельность будущего учителя в контексте профессиональной подготовки. Отмечено, что контрольно-оценочная деятельность является важным фактором профессиональной компетентности будущего учителя. Определены главные дидактические принципы и необходимые умения для организации контрольно-оценочных действий. Обращено внимание на связь между обучением и оценением.

Ключевые слова: контрольно-оценочная деятельность, будущий учитель, обучение, оценивание.

Bilyakovska O.O. CONTROL AND ASSESSMENT IN THE DISCOURSE OF PROFESSIONAL TRAINING OF A FUTURE TEACHER

The article deals with control and assessment by a future teacher in the context of professional training. One of the conditions of increasing quality and ensuring effectiveness of a studying process is arranging a systematical access to objective information by a teacher about learning and cognitive activity of students that is implemented while controlling and assessing. It is important for a future teacher to realize that assessment is a crucial part of learning and is closely connected to it. Important didactic principles to be adhered by a future teacher while controlling and assessing are objectivity, planning, systematicity, system, differentiation and openness. To arrange control and assessment successfully a teacher should have such skills as planning and arranging control and assessment of students' progress; defining the aim, tasks and object of control; evaluating the results of control and apprehending the subject of assessment; comparing and correlating the subject of assessment with the defined criteria; choosing the form of assessment and notifying a student about it; arranging immediate feedback; making adjustments to studying activity; adequately reacting in conflict situations; considering students' psychological and individual characteristics. Readiness of future teachers to control and assess students' academic achievement is based on three constituents: 1) motivation of control and assessment; 2) theoretical knowledge about this activity; 3) practical skills and abilities of its implementation. Control and assessment by a teacher are an important part of its professional activity, the success of which will guarantee further professional self-improvement and self-realization.

Key words: control and assessment, future teacher, studying, evaluation.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції реформування української системи освіти потребують оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутнього вчителя, органічно адаптованого до життя у динамічному суспільстві інноваційних змін, багатоманітних зв'язків і перетворень. Відомо, що якісна освіта – це, перш за все, високопрофесійні педагогічні кадри. Саме тому важливого значення набуває підготовка у ЗВО конкурентоспроможного вчителя, оскільки сучасній інноваційній моделі школи потрібен конкурентоспроможний вчитель, готовий до професійної діяльності в умовах змін і перманентного вдосконалення фахової майстерності [8, с. 67].

Орієнтація суспільства на забезпечення якості сучасної освіти вимагає від майбутнього вчителя вміння ефективно розв'язувати професійні завдання педагогічної діяльності, які відповідають викликам часу, зокрема й ті, що пов'язані з контролем і оцінюванням навчальних досягнень учнів. Водночас, як свідчить практика, вчителі у своїй професійно-педагогічній діяльності здебільшого застосовують традиційні підходи і форми перевірки, контролю й оцінювання результатів навчальної діяльності школярів. Проте для нової української школи важливо, щоб вчитель оцінював навчальні досягнення школярів на максимально достатньому рівні, оскільки контроль

і оцінювання в освітньому процесі мають велике значення для формування творчої особистості школяра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз науково-педагогічних джерел засвідчив, що науковці (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Паламарчук, М. Сметанський, О. Сухомлинська, Л. Хомич, М. Шкіль, О. Ярошенко та ін.) активно звертаються до проблеми підготовки майбутнього вчителя, а саме його готовності до творчої педагогічної діяльності, формування професійної майстерності, професіоналізму, розвитку та самовдосконалення особисті педагога. Так, дослідження М. Алексюка, С. Гончаренка, Г. Ксензової, В. Семиченко, С. Сисоєвої, О. Савченко та ін. визначають шляхи удосконалення професійної підготовки вчителів, зокрема і в контексті організації контрольної оцінювальної діяльності. Окрім того, висвітленню різних аспектів проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів до контрольної оцінювальної діяльності присвячена низка дисертаційних досліджень: методична підготовка вчителів до внутрішньошкільного експертного оцінювання результатів навчальної діяльності учнів основної школи (Л. Петренко); формування готовності майбутніх учителів інформатики до контрольної оцінювальної діяльності з використанням комп'ютерних технологій (Л. Павлюченко); підготовка майбутнього вчителя хімії до оцінювання навчальних досягнень учнів (А. Криворучко); формування готовності вчителів природничих спеціальностей у післядипломній освіті до оцінювальної діяльності (О. Бабкова) та ін. Однак, незважаючи на широкий масив досліджень, у яких висвітлена ця проблема, певні невирішені питання залишаються.

Постановка завдання. Мета статті полягає у теоретичному аналізі контрольної оцінювальної діяльності майбутнього вчителя у контексті професійної підготовки. Зокрема, зроблено спробу з'ясувати особливості контрольної оцінювальної діяльності; розглянути труднощі та проблеми, які виникають у майбутніх вчителів у процесі її здійснення, а також виокремити головні складові частини готовності майбутніх учителів до контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що однією з умов підвищення якості та забезпечення ефективності навчального процесу є систематичне одержання вчителем об'єктивної інформації про навчально-пізнавальну діяльність учнів, яка відбувається у ході контролю й оцінювання. Педагогічні процеси – контроль та оціню-

вання знань – потужні складові частини освітнього процесу, що постійно потребують оновлення в умовах розвитку сучасної освіти. Жодна з навчальних технологій не обходиться без контролю й оцінювання, а справді досконалим процес навчально-пізнавальної діяльності буде лише тоді, коли оцінювання не завершуватиме його, а супроводжуватиме на всіх етапах. Контрольно-оцінювальні дії за ходом і станом засвоєння визначених знань супроводжують всі ланки навчального процесу, посилюючи або послаблюючи їх ефективність [9, с. 102].

Контрольно-оцінювальна діяльність є важливим чинником професійної компетентності майбутнього педагога. Для майбутнього вчителя важливо усвідомити, що чітке формулювання завдань контролю й оцінювання у процесі навчання буде визначальним для успішного засвоєння школярами навчального матеріалу, а також уможливить процес коригування подальшої навчальної діяльності. Водночас майбутній вчитель має розуміти, що сучасна освіта – це особистісно орієнтована освіта, яка відповідає природним здібностям учня, а тому контрольна-оцінювальна діяльність має здійснюватися з дотриманням головних дидактичних принципів, зокрема таких як:

- *об'єктивність* (оцінювання спирається на науково обґрунтовані критерії визначення успішності, параметри дослідження рівня навченості, базується на засадах гуманізму і демократизму);

- *плановість* (аналіз і оцінювання мають здійснюватися не стихійно, а з дотриманням певного плану);

- *систематичність і системність* (контроль та оцінювання мають відповідати структурним компонентам змісту вивченого матеріалу, проводитися на всіх етапах навчального процесу із використанням різноманітних методів);

- *диференційованість* (врахування індивідуальних можливостей учнів);

- *відкритість* (наочність) (оцінювання проводиться за однаковими критеріями для всіх учнів, критерії оцінювання відомі до початку процесу оцінювання, результати оцінювання повідомляються, виконується аналіз результатів оцінювання) [5, с. 148].

Безумовно, студенти – майбутні вчителі, маючи ґрунтовну наукову базу, є достатньо підготовленими до викладання фахової дисципліни. Та чи достатньо вони є готовими до здійснення контрольної оцінювальної діяльності? Погоджуємося з думкою Дж. Вілмута про те, що «теоретична освіта є необхідною, але недостатньою. Вона не дає змоги вчителям розширювати свій досвід і навички у довгостроковій перспек-

тиві і не враховує зміни умов або потреб еволюції» [6, с. 9]. Зазначимо, що вперше більшість майбутніх учителів знайомиться з наявною системою оцінювання та її вимогами лише під час педагогічної практики у загальноосвітніх навчальних закладах. Але й там вони не завжди мають реальну можливість безпосередньо оцінювати навчальні досягнення школярів. Спостерігаючи за діяльністю студентів під час проходження педагогічної практики, зауважимо, що формуванню у майбутніх учителів навичок контролю, оцінювання навчальних досягнень учнів приділяється недостатня увага. Студенти-практиканти, маючи певний страх перед процесом оцінювання, не надають йому належної уваги, а інколи й зовсім намагаються уникнути. Причина ігнорування у виставленні оцінок учням криється в тому, що студенти-практиканти недостатньо володіють знаннями про наявну систему оцінювання, норми, критерії, не усвідомлюють практичних дидактичних функцій оцінювання тощо.

Зауважимо, що саме неготовність майбутніх учителів до оцінювання успішності учнів є причиною специфічних педагогічних труднощів, які виникають у процесі професійної діяльності. Серед них виокремимо такі:

- невміння відчувати межу, за якою починається якість, що відповідає іншій оцінці результатів оцінювання. Це, зокрема, стосується як надмірної вчительської вимогливості, так і певного лібералізму. Особливі труднощі виникають у тому разі, коли оцінюються нестандартні відповіді чи результати навчальної діяльності;

- певна невпевненість, упередженість, відсутність власного ставлення до заданої системи оцінювання;

- іноді молоді вчителі грішать «рефлексом солідарності», тобто за будь-яких умов допомагають учневі, «щедро» ставлять високі бали, пояснюючи це необхідністю заохочувати активність учнів. Для таких учителів оцінка – це передусім засіб налагодження добрих взаємин з учнями. Засторогою такому оцінюванню є те, що поблажливість розбещує дітей. Як наслідок – зневажливе ставлення учнів до такого «доброго» вчителя;

- учитель орієнтується не на реальний результат навчання конкретних учнів, а на порівняння з визнаними еталонами. Так, учитель обирає одного з учнів за «взірець» і починає ставити його всім за приклад. Таке оцінювання має негативні психологічні наслідки, оскільки вчитель не звертає уваги на те, якою ціною здобуті учнем знання. «Оцінка морально виправдана тільки тоді,

коли учитель оцінює не здібності, взяті, так би мовити, у чистому вигляді, а єдність праці і здібностей, причому на перше місце ставиться праця» [10, с. 84]. Водночас можливо й таке, коли еталоном стає сам учитель, що призводить до завищених вимог стосовно учнів;

- відсутність чіткої системи в процесі оцінювання, орієнтація на випадкові чинники. Це виявляється в тому, що учитель може набагато більше опитувати і виставляти оцінок тим учням, прізвища яких записані в журналі на початку, тобто починаються з перших літер алфавіту. Також учитель може опитувати дітей не за списком у журналі, а поточно. Тоді, здебільшого, більше опитуваними будуть ті учні, які сидять на перших партах. Діти з останніх парт не потрапляють в поле зору вчителя, навіть якщо і прагнуть відповідати;

- учитель оцінює учня незалежно від життєвих обставин, вважаючи, що якщо учень прийшов на урок, то повинен працювати нарівні з усіма. Звичайно, це абсолютно справедливо для дітей, які регулярно присутні на уроках. Але, можливо, у класі є дитина, яка часто хворіє, і з огляду на це змушена самотійно працювати з підручником, виконувати всі завдання, щоб не відставати у навчанні від однокласників. Незважаючи на це, в перший же день відвідування школи вона разом з усіма пише контрольну роботу. Очевидно, що у неї може бути низька оцінка, яка до того ж буде виставлена у журналі. Таке оцінювання гальмує навчальну активність дітей;

- учитель проводить акт «виховання» учнів за допомогою оцінки. Проявом такого виховного впливу через оцінювання є незадовільна оцінка учневі, що забув зошит або ручку, неслухняно поведився на уроці тощо;

- учитель формує залежність дитини від певного рівня оцінок, тобто підтримує «легенду» про її зацікленість на певному рівні, неспроможність досягти вищого результату. Це особливо шкідливо психологічно та може призвести до значних порушень у навчальній діяльності дитини [4, с. 172].

Цікавою, на наш погляд, є думка польського науковця Б. Немерко, який визначає «сім нечестивих відносин щодо оцінювання», а саме:

- 1) прояв безпорадності у питаннях оцінювання (резигнація);

- 2) маніпулювання оцінками для забезпечення дисципліни (метод палиці і моркви);

- 3) відкладання оцінювання на останні уроки семестру (недбалість);

- 4) надлишок тестів і випробувань (надмірність);

Таблиця 1

Зв'язок між навчанням і оцінюванням

Навчання	Оцінювання
Навчання найефективніше, якщо:	Оцінювання найефективніше, якщо:
1. Спрямоване на чітко визначений перелік запланованих навчальних результатів.	1. Спрямоване на чітко визначений перелік запланованих навчальних результатів.
2. Методи навчання та навчальні матеріали відповідають результатам, яких треба досягти.	2. Характер і функції відповідають результатам, що їх треба оцінити.
3. Відповідає характеристикам і потребам учнів (студентів).	3. Відповідає характеристикам учнів (студентів) і є справедливим.
4. Навчальні рішення ґрунтуються на значущій, надійній і відповідній інформації	4. Надає значущу, надійну та відповідну інформацію.
5. Учні (студентів) періодично інформують щодо їхнього прогресу у навчанні.	5. Передбачає надання учням (студентам) зворотної інформації щодо результатів оцінювання.
6. Передбачені додаткові заняття для учнів (студентів), які не досягають планованого рівня вивчення.	6. Результати виявляють слабкі сторони у процесі вивчення.
7. Навчальну ефективність періодично перевіряють, а заплановані навчальні результати та навчальний процес за потреби модифікують.	7. Результати дають інформацію, корисну щодо оцінювання відповідності цілей, методів і навчальних матеріалів.

5) несподіване підвищення вимог (зміна правил гри в ході гри);

6) переоцінювання вчителем власної інтуїції (душевність);

7) підкреслення учням своєї переваги (веселкове саяво досконалості) [12, с. 190].

Для майбутнього вчителя важливо усвідомити, що оцінювання є важливою складовою частиною навчання і перебуває з ним у тісному зв'язку, а також те, що цей зв'язок відображає важливість доповнення планування навчального процесу проектування оцінювання. Ефективне навчання потребує розуміння його як процесу викладання – вивчення – оцінювання, у якому оцінювання становить важливу частину навчальної програми (табл. 1) [2, с. 286–287].

Для успішної організації контрольної оцінювальної діяльності майбутній вчитель має володіти вміннями: а) планувати, організувати контроль і оцінювання успішності школярів; б) визначати мету, завдання й об'єкт контролю; в) оцінювати результати контролю, сприймати предмет оцінювання; г) порівнювати, зіставляти предмет оцінки з визначеними критеріями; д) обирати форму оцінки, повідомляти її учневі; е) організувати оперативний зворотний зв'язок; є) корегувати результати навчальної діяльності; ж) адекватно реагувати у конфліктних ситуаціях; з) враховувати психологічні й індивідуальні особливості школярів. Окрім того, щоб об'єктивно оцінити учня, вчителю слід швидко зорієнтуватися у логіці відповіді школяра, вміти визначити, з якої причини він відповів неправильно або взагалі не зміг відповісти на запитання чи розв'язати завдання. Важливо бути

педагогічно уважним, врахувати всі якості дитини, ціннісні орієнтації, навчальні досягнення. Негативне оцінювання вчителем пізнавальних здібностей учнів призводить до різкого зниження у них інтересу до навчання і до заниженої самооцінки. Як слушно зазначає Дж. Холт, в учнів із заниженою самооцінкою спостерігається відсутність бажання сприймати навчальний матеріал, вони не намагаються навіть зрозуміти його. Часом, навіть схоплюючи ідею, швидко від неї відмовляються [11, с. 11]. Майбутнім учителям слід знати, що оцінка в поєднанні з іншими мотивами учіння сприяє розкриттю причини успіху дитини, створює і підтримує позитивний емоційний настрій, викликає бажання вчитися, сприяє формуванню адекватної самооцінки [1, с. 45]. Адже вміння учня перевіряти себе, аналізувати наслідки своєї роботи, робити з цього належні висновки належить до найважливіших навчальних умінь. Тому перед учителем стоїть важливе й непросте завдання – навчити учня перевіряти свої знання, залучати його до самоконтролю і самооцінки.

Складність і важливість педагогічної праці вчителя зумовлена багатьма чинниками, зокрема й різноманітністю функцій, видів, способів контролю й оцінювання. Важливим у діяльності педагога є не лише знання нормативних документів і базових понять, необхідно також орієнтуватися на основні дидактичні та методичні вимоги щодо організації ефективної контрольної оцінювальної діяльності, а саме: систематичність, індивідуальний характер, об'єктивність, своєчасність, дієвість, всеосяжність, відкритість, методичну різноманітність. Зауважимо, що

ці вимоги здійснюються на засадах гуманної навчальної взаємодії, коли учень є не лише об'єктом контрольної оцінювальних дій, а й суб'єктом контрольної діяльності.

Зазначимо, що готовність майбутніх учителів до контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів ґрунтується на трьох складниках: 1) мотивації контрольної оцінювальної діяльності; 2) теоретичних знаннях про цю діяльність; 3) практичних умінь і навичок її виконання. А отже, можна виділити три головні компоненти професійної готовності вчителя до контрольної оцінювальних дій: 1) *мотиваційний* – полягає в усвідомленні майбутніми вчителями значущості контрольної оцінювальної діяльності, яка ґрунтується на позитивному принципі, що передусім передбачає врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач; необхідності вдосконалення своїх знань, умінь і навичок; 2) *змістовний* – передбачає глибокі знання психолого-педагогічних основ контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів, тобто знання об'єктів, мети, цілей, результатів, функцій, критеріїв, видів, форм, методів контролю й оцінювання тощо; 3) *практичний* – передбачає уміння та навички організувати процес контролю й оцінювання, аналізувати і корегувати результати цього процесу [3, с. 28–30].

Головна складність контрольної оцінювальної діяльності вчителя полягає в тому, що вона є багатофункціональною, та й «оцінювання – важкий і тривалий процес, але він буде марним, коли його не використовувати для розвитку... Головне правило оцінювання – подавати інформацію у позитивному, а не в негативному світлі. Це представлення – важливий показник формування, тому його потрібно розробляти стратегічно й доступно» [7, с. 136]. Ось чому таким важливим чинником у процесі оцінювання є гуманний підхід до особистості учня з урахуванням того, що він знає і в чому йому потрібно допомогти, дати шанс на подальший розвиток.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, контрольна оцінювальна діяльність учителя є важливою складовою частиною його професійної діяльності, успішність у

якій буде запорукою подальшого професійного самовдосконалення та самореалізації. Тому у процесі професійної підготовки важливим є оволодіння майбутніми учителями системою спеціальних знань, які забезпечать здійснення цілеспрямованої, науково обґрунтованої контрольної оцінювальної діяльності. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у пошуку нових підходів до формування контрольної оцінювальної компетентності майбутніх вчителів у контексті якості професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балютіна К. Роль педагогічної оцінки у формуванні контрольної оцінювальної діяльності молодших школярів. Початкова школа. 2011. № 4. С. 45–46.
2. Біляковська О.О., Мишишин І.Я., Цюра С.Б. Дидактика вищої школи: навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 360 с.
3. Біляковська О. Дидактичні вимоги до організації контрольної оцінювальної діяльності майбутнього вчителя. Проблеми підготовки сучасного вчителя. Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини. 2013. Вип. 8. Ч. 2. С. 26–31.
4. Біляковська О. Оцінювання успішності учнів як важлива складова фахової підготовки педагога. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2007. С. 171–174.
5. Біляковська О. Педагогічна майстерність учителя (контрольна оцінювальний аспект). Prace naukowe Akademii im. J. Długosza w Częstochowie. Rocznik polsko-ukrainski. 2014. T. XVI. S. 145–154.
6. Вілмут Дж. Удосконалення навичок шкільних учителів в оцінюванні: освіта, розвиток, підтримка. Післядипломна освіта в Україні. 2007. № 1. С. 7–10.
7. Гопкінз Д. Оцінювання для розвитку школи. Львів: Літопис, 2003. 256 с.
8. Завалевський Ю.І. Педагогічні технології підготовки конкурентоспроможного вчителя: навч. посіб. Чернівці: Букрек, 2011. 304 с.
9. Сікорський П.І., Біляковська О.О. Моделювання контрольної оцінювальної систем у середній школі: монографія. Львів: ФОП Корпан Б.І., 2010. 178 с.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 6 т. Т. 1. Київ: Рад. шк., 1976. 654 с.
11. Holt J. How children fail. Rev. Ed. New York: A Merloyd Lawrence Book. Massachusetts, 2002. 298 p.
12. Niemierko B. Ocenianie szkolne bez tajemnic. Warszawa: WSiP, 2002. 292 s.